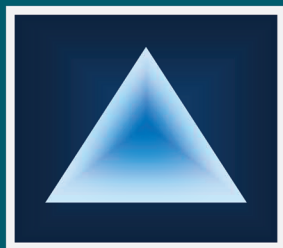


Олександр Опанасюк

ІНТЕНЦІОНАЛЬНІСТЬ  
У ПРОСТОРІ КУЛЬТУРИ:  
мистецтвознавчий, культурологічний  
та філософський аспекти



Олександр Опанасюк

**Інтенціональність у просторі культури:  
мистецтвознавчий, культурологічний  
та філософський аспекти**

Київ  
Освіта України  
2020

УДК 78.01+78.03+78.05+7.036; 130.2+008

О-60

### Рецензенти:

**Козаренко О. В.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри філософії мистецтв Львівського національного університету ім. І. Я. Франка;

**Самойленко О. І.** – доктор мистецтвознавства, кандидат філософських наук, професор, проректор з наукової роботи Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової;

**Сюта Б. О.** – доктор мистецтвознавства, професор, проректор Київської академії мистецтв.

### Опанасюк О. П.

О-60 Інтенціональність у просторі культури: мистецтвознавчий, культурологічний та філософський аспекти : монографія / Олександр Опанасюк ; видання 3-є, виправлене. – К. : Освіта України, 2020. – 472 с.

ISBN 978-617-7862-09-2

У монографії представлено оригінальну концепцію інтенціоналізму культури та мистецтва. Інтенціональність трактується як базова складова існування будь-якого явища. Інтенціональність визначає й детермінує процесуальне буття культури і мистецтва, змінюючись відповідно до змін процесу (періодів) становлення. Аналіз інтенціональності здійснено на основі тетрактиди і відповідних філософських учень. Визначено та обґрунтовано закономірності інтенціонального буття культури й мистецтва (історичний, метаісторичний вимір), буттєву природу культурних і художніх явищ на заключному періоді становлення культури, зміст яких пов'язується зі зміною динамічного важеля на екстенсивний, з формуванням у просторі культури інтенціональної рефлексії; вона моделює відповідні смисли і обумовлює відповідний стиль культурного буття – інтенціональний стиль. На основі визначених позицій аналізуються твори Валентина Сильвестрова і Олександра Щетинського.

Для науковців, митців, викладачів, студентів та всіх, хто цікавиться феноменом інтенціональності, питаннями інтенціонального буття явищ, буттям сучасного і майбутнього мистецтва та культури загалом.

УДК 78.01+78.03+78.05+7.036; 130.2+008

ISBN 978-617-7862-09-2

© Опанасюк О. П., 2020

# ЗМІСТ

Передмова до другого видання.....	7
ВСТУП.....	9
<b>Розділ I</b>	
ІНТЕНЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА КАТЕГОРІЯ.....	20
1.1. Іntenціональність у філософії до Франца Brentano.....	22
1.2. Іntenціональність у період кінця ХІХ – початку ХХІ століття.....	31
1.2.1. Франц Brentano.....	31
1.2.2. Едмунд Гусерль.....	39
1.2.3. Мартин Гайдегер і Жан-Поль Сартр.....	55
1.2.4. Аналітична філософія.....	64
1.3. Іntenціональність у контексті давньоіндійської філософії.....	73
<b>Розділ II</b>	
ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ІНТЕНЦІОНАЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ СТРУКТУРНО-СМИСЛОВИХ ПАРАМЕТРІВ ТЕТРАКТИДИ.....	85
2.1. Вступ до розділу. Актуалізація тетрактиди.....	85
2.2. Іntenціональність у фокусі тетрактиди.....	90
2.2.1. Структурно-змістові відношення тетрактиди та інтенціональність.....	90
2.2.2. Психологічний ракурс інтенціональності.....	96
2.3. Творчість як процесуальне буття <i>intentio</i> .....	103
2.3.1. Творчість як процес структурування речі та вивільнення неструктурованого начала зі структурованої площини.....	103
2.3.2. Іntenціональність крізь призму феноменологічного і психологічного аспектів творчості та тетрактиди.....	106
2.4. Форми мистецтва Г. Гегеля і тетрактида.....	126
<b>Розділ III</b>	
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ БУТТЯ КУЛЬТУРИ ТА ІНТЕНЦІОНАЛЬНІСТЬ: ІСТОРИЧНИЙ І МЕТАІСТОРИЧНИЙ ВИМІР.....	130
3.1. Іntenціональна обумовленість процесуального буття культури та її простору.....	135
3.1.1. Простір культури та інтенціональність.....	137
3.1.2. Процесуальність та структурна визначеність культури.....	148
3.1.3. Іntenціональна обумовленість культури.....	157
3.2. Базові парадигми і процесуальне буття культури.....	163
3.2.1. Структурна і динамічна парадигми культури.....	166

3.2.2. Хвильова, поліхвильова, історичного і метаісторичного буття парадигми культури .....	175
3.3. Іntenціональність та структурна визначеність метаісторичного простору культури.....	183
3.3.1. Динаміка і структура п'ятитисячолітнього метаперіоду.....	183
3.3.2. Візантійська і Європейська культури як романтичний та інтенціональний образні типи.....	192
3.3.3. Метаісторичний зріз метакультурного буття.....	204

## Розділ IV

### ІНТЕНЦІОНАЛЬНА РЕФЛЕКСІЯ, ЇЇ СМИСЛИ ТА ФУНКЦІЯ В БУТТІ

КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА .....	216
4.1. Смилові засади інтенціональної рефлексії культури .....	217
4.1.1. Явище рефлексії, визначення та характеристика інтенціональної рефлексії культури.....	219
4.1.2. Іntenціональна рефлексія в контексті визначених О. Шпенглером, А. Тойнбі і Л. Гумільовим заключних фаз становлення культури й етносу.....	225
4.2. Базові принципи інтенціоналізму та інтенціонально-конотативні смисли .....	234
4.2.1. Сім базових принципів інтенціоналізму.....	235
4.2.2. Принцип прогностики та інтенціональна футурологія .....	241
4.2.3. Іntenціонально-конотативні смисли та змістове поле базових принципів інтенціоналізму .....	245
4.3. Модернізм і постмодернізм у контексті концепції інтенціоналізму культури та мистецтва.....	251
4.3.1. Модерн, модернізм, постмодернізм як єдине явище .....	254
4.3.2. Модерн – модернізм – постмодернізм: процесуальний і структуральний зріз .....	258
4.3.3. Модерн – модернізм – постмодернізм та інтенціональна рефлексія культури.....	264
4.4. Мистецтвознавство інтенціональне: принципи і завдання.....	271
4.4.1. Актуальність та смислові засади інтенціонального мистецтвознавства.....	271
4.4.2. Іntenціонально-культурологічний метод аналізу музики.....	279

## Розділ V

### ІНТЕНЦІОНАЛЬНО-СТИЛЬОВИЙ ЗРІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

(Особливості музики в заключний період становлення культури) .....	287
5.1. Експозиція питання щодо інтенціонально-стильового визначення музики в заключний період становлення культури .....	287

5.2. Динаміка культури – динаміка стилю: основні періоди та універсальні стилі мистецтва Європейської культури .....	293
5.2.1. Символічний, класичний, романтичний періоди становлення та універсальні стилі Європейської культури.....	295
5.2.2. Культурно-стильовий розвиток в інтенціональний період Європейської культури та інтенціональний стиль .....	301
5.3. Інтенціонально-стильова динаміка європейської та української музичної культури кінця ХІХ – початку ХХІ століття .....	309
5.3.1. Стильова динаміка музичної культури кінця ХІХ – початку ХХІ століття: попередні зауваження .....	309
5.3.2. Структуризація стильової динаміки європейської та української музичної культури кінця ХІХ – початку ХХІ століття.....	316
5.4. Інтенціональний стиль (музичного) мистецтва: <i>summa-summarum</i> .....	322
5.4.1. Теоретичні підоснови інтенціонального стилю.....	322
5.4.2. Сміслові поле інтенціонального стилю.....	328
5.4.3. Про перспективу майбутнього розвитку музичної культури.....	332
5.5. Особливості вираження інтенціональних стильових ознак в українській музиці кінця ХХ – початку ХХІ століття .....	334
5.5.1. Інтенціональні аспекти музики Валентина Сильвестрова .....	338
5.5.2. Інтенціональні аспекти музики Олександра Щетинського.....	360

## **Розділ VI**

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВЕЛИКОГО ВІДНОВЛЕННЯ МУЗИКИ.....	374
6.1. Духовність і духовна музична риторика .....	374
6.2. Нова музична онтологія в контексті інтенціональної рефлексії культури.....	384
6.2.1. На шляху до нової музичної онтології.....	385
6.2.2. Про пізнання в музиці.....	391
6.2.3. Музикотерапія як індикатор музичного мистецтва Нової Культури.....	404
ВИСНОВКИ.....	415
ЛІТЕРАТУРА .....	424
ПОКАЖЧИК ІМЕН .....	463

*Пам'яті світлої душі та жертовної людини –  
Опанасюк (Завалій) Марії Петрівни  
присвячую*

## Передмова до другого видання

Будучи студентом IV курсу теоретичного відділу Луцького державного музичного училища, я прочитав трактат Лао-Цзи «Дао де цзин». Текст великого філософа мене схвилював. Особливо бентежила теза щодо становлення *дао*: «Дао народжує одне, одне народжує два, два народжує три, а три – всі істоти» (повністю цитата подана й аналізується в підрозділі 2.2.1). Тоді виходить, думав я, що під дію тетрактиди підпадає існування не тільки явищ і речей, але й усього суцього. Зараз же на основі цієї фундаментальної структури я можу пояснити природу та буття досить багатьох речей.

Під час навчання в Київській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського та пізніше, вже приїжджаючи до Києва, я часто спілкувався з одним із корифеїв української музики. На зустрічах слухали авангардні композиції, виконували на фортепіано власні нові твори, обговорювали сучасну музику. Проте в середині 1990-х років я сказав Майстрові: «*Фактично історія музики вичерпала себе, я полишаю активну композиторську практику, буду вивчати давню філософію та все, що стосується онтології буття людини*». На що отримав відповідь: «Я також відчуваю, що повторююся у своїх творах. Треба шукати щось нове...». Однак у наступні десятиліття ні він, ні колеги-композитори нічого суттєво нового не відкрили, що не заперечує можливості створювати в рамках звершеного буття культури і мистецтва високохудожні твори.

Так склалося, що мої майбутні теоретичні розмисли були пов'язані саме з тетрактидою. Вона зумовлює концепційні підоснови теорії структурної феноменології і типології форм художнього образу (Художній образ: структурна феноменологія і типологія форм, 2004 р.). Концепція інтенціоналізму культури і мистецтва (Інтенціональність у просторі культури: мистецтвознавчий, культурологічний та філософський аспекти; перше видання: 2013 р.) також базується на основі структурно-сміслових параметрів тетрактиди.

На сьогодні мистецтвознавча наука дедалі більше стикається з проблемою вичерпаності традиційної методології аналізу та її невідповідності щодо дослідження сучасних музичних творів (це питання є предметом дискурсу підрозділу 4.4). Водночас треба зазначити: питання ставиться, однак не пропонуються шляхи (концепції) його вирішення. До того ж мистецтвознавчі дослідження часто обмежуються традиційним підходом до визначеної теми аналізу і замикаються на відповідній структурі знання. Таким чином, теза про *розширення свідомості*, яка все частіше стає предметом дискусій у контексті буття людини та світу, не завжди сповідується сучасною мистецтвознавчою наукою.

У контексті сказаного логічними стають запитання: куди розширюватися? що брати за основу нового ракурсу споглядання і музичного аналізу? на чому акцентувати та від чого відштовхуватися?

Після столітніх мандрів у просторі становлення Європейської культури повертаємося до давно забутих істин.

Юрій Холопов, розмірковуючи в статті «Про форми осягнення музичного буття» над питанням пізнання в музиці, цитуючи Гвідо Аретинського, запитує: що ж Музикус (музикант-філософ) «повинен був знати такого, щоби музикант-виконавець, cantor-співак (чи декламатор) міг порівнюватися з твариною (*bestia*), яка видає звуки? Зовсім не “образне відображення у творі суспільно-історичної дійсності, типових людських почуттів і переживань”. *Теорія має... займатися спогляданням “причин вічно існуючих речей”* (Аристотель). Відтак **осягнення музики має простягатися аж до кінцевих причин її буття**» (виділено мною. – О. О.) (це питання розглядається в підрозділі 6.2.2).

Проте яким чином теза «займатися спогляданням “причин вічно існуючих речей”» стосується сучасної музики? Відповідь лежить у площині культурного становлення. Це означає, що будь-які культурно-художні явища інспіровані процесуальним буттям, співвідносяться з ним і зумовлені ним. Відтак *усвідомлення* цього процесу, особливо в його теперішньому звершеному амплуа сучасної культури, вибудовують ґрунт для «споглядання “причин вічно існуючих речей”» та осягнення глибинних підвалин музичної культури.

Звідси одним з надважливих завдань мистецтвознавчої науки є розробка теорії та методології аналізу, які сприятимуть відповіді на питання: що лежить в основі тих чи інших культурно-художніх явищ сучасності? у чому полягає закономірність їхнього виникнення, розвитку і справжній зміст; як це виражено, в тому числі з точки зору сутнісного буття, у творах мистецтва і творчості митця? яка при цьому відкривається перспектива можливого майбутнього розвитку мистецтва та культури?

Якщо композитори відчують тенденції розвитку культури і виражають це у своїх творах, то музичні теоретики мають пояснювати такі явища (приходить час, коли й композитори мають стати Музикусами). Однак проблема полягає в тому, що відсутній базис (концепція) для такого пояснення. Сучасна мистецтвознавча наука на теоретичному рівні здебільшого констатує ті чи інші речі. Необхідною стає концепція макроузагальнення, яка власне й закладає підвалини для такого аналізу.

Пропонована концепція інтенціоналізму культури і мистецтва позиціонується саме в контексті окресленої перспективи. Не всі складові моменти цієї теорії однаково визначені. Деякі з них, зокрема, методологія аналізу музичного тексту, потребують додаткової розробки, що планується.

Окрім усього іншого, ця теорія дає можливість пояснити не лише «повторення у творах» сучасних митців, не тільки домінування у просторі європейської і української музичної культури ХХ – початку ХХІ ст. інтро-ретро-спекцій і компіляцій, але й можливу перспективу майбутнього становлення музики та культури загалом.

## ВСТУП

У наш час дедалі більшої актуальності набувають питання змісту буття сучасної культури та прогностики її майбутнього розвитку. Така ситуація пояснюється багатьма моментами, серед яких відзначу найважливіші.

Перший стосується накопичення в історичному становленні світової цивілізації свідчень, суджень, визначень і характеристик різноманітних явищ, що, з одного боку, сприяє формуванню різнопланового смислового поля їхніх значень, а часто й розмиванню смислових меж, з іншого – потребують визначення закономірності розвитку та базові позиції для їхньої (явищ і речей) оптимальної характеристики.

Другий момент скерований до площини вичерпаності інтенції та екстенсії культурного буття, причому ці інтенція й екстенсія стосуються не лише Європейської культури, виразника проєктивних дій у світовій історії за останні два тисячоліття, але й метаісторичного становлення. Що мається на увазі?

Від початку ХХ ст. ми дедалі частіше зіштовхуємося з міркуваннями щодо кінця історії, кінця культури, мистецтва, занепаду цивілізації. Подібні заяви свідчать і про те, що під парадигму «завершення» підпадають визначені в минулі епохи фундаментальні канони культурного буття.

У 2005 році в Московському університеті ім. М. В. Ломоносова в рамках ІV Російського філософського конгресу філософ Карен Свасьян прочитав лекцію із символічною назвою: «Про кінець історії філософії». Учений стверджує, що **історія філософії завершена!** Водночас зазначає, що *не філософствування як таке закінчується* («... кінець філософії – це зовсім не кінець філософствування»), а *принцип філософствування, який визначав більше ніж двохтисячолітній розвиток онтології, вичерпаний*. Свасьян говорить про «поворот філософії на саму себе» та констатує *«неможливість вирішення фундаментальних філософських проблем традиційними філософськими засобами»*<sup>1</sup>.

Немає сумніву, що сказане щодо філософії стосується культури й мистецтва, розвиток яких на сучасному етапі також позначений вичерпаністю традиційних засобів і канонів вираження змісту художніх образів та зосередженням на самих собі.

Зміст третього моменту моделюється попередніми двома, хоча й передбачає свій, так би мовити, оригінальний запит щодо пояснення ракурсу буття сучасної культури і мистецтва. Цей момент потребує ширшої характеристики.

На відміну від минулих епох і культур, становлення яких зумовлено динамічним важелем<sup>2</sup>, сучасність позначена екстенсією, розмаїтістю напрямів, спів-

---

<sup>1</sup> Свасьян К. А. О конце истории философии // Свасьян К. А. Растождествление. – М. : Evidentis, 2006. – С. 85, 87.

<sup>2</sup> Як би не розглядати попередні до Європейської культури інші культури, що виникали, розвивалися, а деякі й зникали у світовій історії, все ж таки, на метарівні їхній

існуванням різних за змістом і часом формування культур та культурно-художніх явищ. Свідченням зазначеного є нео-, полі-, пост-, квазі-явища, які виражають зміст постіснування і отримують значний розвиток у художній культурі ХХ – початку ХХІ ст. Усе це потребує нових підходів у дослідженні сучасної культури й мистецтва, пошуку засадничих принципів, які визначають зміст їхнього буття на сьогодні та будуть визначальними в майбутньому становленні. Відтак третій момент кореспондує увагу до *майбутнього культурного розвитку*.

Неважко збагнути, що на передній план виступають інтенціональні аспекти, більше того – *інтенціональна рефлексія*, яка скеровує культурно-художнє буття до глибинних смислів, феноменологічних засад, пошуку достовірності знання. Саме **інтенціональність** – як поняття і явище – є фундаментальним базисом, на основі чого можна й необхідно проводити аналіз і дослідження не лише культурно-художніх явищ Європейської культури та приналежних до неї інших національних культур, але й культурно-історичний розвиток в декілька тисячоліть; він також має вихідну інтенцію, розгорнуту в просторі-часі. Причому такі дослідження мають передбачати як аналіз звершеного культурного буття, так і проєкцію його можливого розвитку.

Гасло Едмунда Гусерля «Назад, до предметів» пояснює зміст зазначеного. Вислів з'являється на початку ХХ ст. у «Логічних дослідженнях», пізніше теза фігурує в інших працях філософа, наповнюючись різноманітним змістом і виражаючи прагнення віднайти фундаментальні основи буття<sup>3</sup>.

Її актуальність не тільки не втрачає свого значення в наш час, але набуває ще більшої ваги. Логічним є запитання: чому ніхто з філософів попередніх століть не пропонував подібного гасла? І як трактувати появу такого заклику? Е. Гусерль відчув необхідність інтроспективних дій, актуалізації інтенціональних

---

розвиток позначений проєктивністю; він спрямований до здійснення програми метаінтенції, контури розвитку якої на сьогодні набувають конкретних рис.

Зазначене наочно ілюструє розміщений на початку третього розділу *Рисунок*. Його зміст вибудовують схематично зображені траєкторії різних явищ, що містять у собі інтенцію, процесуально й структурно розгорнуту в 5000-літньому метaperiodі, який також виявляє аналогічні моменти (метаінтенцію та процесуальне буття у просторі-часі).

<sup>3</sup> «... Ми хочемо повернутися до "самих речей". На основі розгорнутих у всій своїй повноті споглядань ми хочемо прийти до очевидності того, що дане за актуально здійсненого тут абстрагування воістину й дійсно таке, яким його передбачають значення слів, що виражають закон...» – Гуссерль Е. Логические исследования. Т. II. Ч. 1.: Исследования по феноменологии и теории познания / Пер. с нем. В. И. Молчанова. – М.: Академический Проект, 2011. – С. 11.

Роман Інґарден так згадує про філософські студії, що виникли після виходу у світ у 1900–1901 роках праці «Логічні дослідження»: «... Гусерль багато років навчав нас: назад, до предметів, до конкретного, не до абстрактного, не до теорій... до "самих предметів" треба підходити тільки обхідним шляхом, а саме шляхом аналізу свідомості». Цитується за: Гуссерль Е. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Книга первая / Пер. с нем. А. В. Михайлова; вступ. ст. В. А. Куренного. – М.: Академический Проект, 2009. – С. 9–10.

констатацій, однак за його спиною «стояла» культура, і можна вважати, що саме вона ініціювала позицію: назад, треба проаналізувати те, що здійснило розвиток, треба визначити можливі параметри нового становлення тощо<sup>4</sup>.

\*\*\*

У сучасній науці категорійний статус поняття «інтенціональність» є очевидним: воно використовується в різноманітних дослідженнях, пов'язаних із феноменологією буття людини, світу, сутністю речей, буттям культури, культурних і мистецьких явищ, їхнім сприйняттям, трактуванням, у культурологічних, мистецтвознавчих, психологічних, лінгвістичних і т. п. дослідженнях.

Як категорія інтенціональність проходить тривалий період розвитку. На сьогодні можна говорити про зміст поняття, про буття інтенціональності у просторі культури, процесуальний аспект чого виокремлює шаблі становлення його (поняття) смислового поля значень. Кожен з таких періодів зумовлений різними світоглядними позиціями в бутті певної культури, епохи, передбачає ті чи інші смислові моменти. З одного боку, історичне становлення інтенціональності вибудовує різноманітно акцентоване смислове поле її понятійного і категорійного змісту, з іншого – ця різноплановість співвідносна й виражає смисловий нахил такого ж різнопланового розвитку культури. Відтак онтологія інтенціональності передбачає й онтологію буття культури та мистецтва, яке вона маніфестує у процесі свого становлення.

Незважаючи на те, що інтенціональність використовується в науковому дискурсі впродовж багатьох століть, на неоднозначність і суперечки щодо тракту-

---

<sup>4</sup> Усвідомлення змісту цих суджень лежить у площині буття культури, тобто в ситуації, коли автор, котрий виголошує подібне гасло, розуміє особливості її (культури) процесуальності та зміст інтенцій, які культура моделює у відповідний період становлення. На зламі XIX–XX ст. ще важко було збагнути перехід Європейської культури від проєктивної до екстенсивної фази розвитку, що очевидно в наш час, хоча разом з тим багато творчих людей відчували кардинальні зміни і в різний спосіб (відповідно до сфери своєї діяльності) виразили їхній зміст.

До цього можна додати акцентуації Е. Гусерля стосовно прагматики сучасної онтології, тобто актуалізації питань достовірності знання і його значення в житті суспільства, що також є своєрідною інспекцією звершеного культурного становлення. Процитую початок статті, яка є вступом до збірки праць французьких філософів другої половини XX ст., присвячених феномену інтенціональності:

«Гусерлю ми зобов'язані новим філософським питанням. Філософська ситуація змінилася в той момент, коли знамените питання Канта – “Що я можу знати?” зазвучало в Гусерля по-новому – “У чому зміст того, що я знаю, і як використовувати наслідки цього факту?” ... Питання полягає вже не в тому, існує річ чи ні (традиційне питання античної філософії), і не в тому, яким чином ми знаємо про її існування (традиційне питання філософії Нового часу), а в тому, яким способом річ постає в нашій свідомості та який її зміст». – Найман Е., Суровцев В. От осмысления к чтению и письму // Интенциональность и текстуальность. Философская мысль Франции XX века / Сост. и общ. ред.: Е. А. Найман, В. А. Суровцев ; пер. с франц., ред. переводов Ж. В. Горбылевой. – Томск : Водолей, 1998. – С. 6–10.

вання змісту цього феномену в наш час, концептуальне розмаїття можна узагальнити трьома позиціями, у межах яких інтенціональність отримує відповідну характеристику.

Перша – це філософські концепції феноменології, екзистенціалізму, аналітичної філософії, неотомізму (Ф. Brentano, Л. Вітгенштайн, М. Гайдегер, Н. Гартман, Е. Гусерль, М. Дамміт, Д. Деннет, Р. Інгарден, Р. Карнап, В. Куайн, М. Мерло-Понті, Дж. Мур, Дж. Остін, Г. Райл, Б. Расел, П. Рікер, Ж.-П. Сартр, Дж. Серл, П. Стросон, Г. Фреге, К. Ясперс та інші). Основні положення концепцій інтенціональності зазначених авторів і філософських напрямів сформовані в кінці XIX та у XX ст. Вони неоднозначні, проте постають як усталені теорії трактування суті інтенціональності, вибудовуючи й певну лінію її розвитку.

Другу позицію можна визначити як (умовно) постфеноменологічну. Такого плану концепції схилиються до актуалізації нетрадиційних для європейської філософії моментів, давньої філософії, досліджень феномену людини. Маються на увазі розробки психологів (трансперсональна психологія, психоаналіз), публікації, що передбачають звернення до містичного досвіду, езотеричної філософії<sup>5</sup>, феноменологічних можливостей людини. Цей напрям дослідження інтенціональності значно розширює змістові межі розуміння її феномену.

Оскільки в монографії цьому вектору надається перевага, оскільки з ним пов'язується можливість глибинного дослідження інтенціональності, доцільно вже у вступі, тобто перед початком аналізу смислових засад інтенціональності й розвитку цього поняття у просторі культури, вказати на деякі характерні моменти.

Насамперед відзначу, що такі тенденції помітні в самій феноменології, прикладом чого є концепція філософа-феноменолога Моріса Мерло-Понті, зокрема, його ідея визначення змісту інтенціональності на основі поняття «тіла». Філософ доходить висновку, що глибинне розуміння суті речей міститься в «первісному досвіді», у первинних структурах людської свідомості. Мерло-Понті диференціює тілесні відчуття, окреслює різні проблемні моменти, подає відповідні характеристики, у тому числі визначає дефініцію «інтенціональність тіла»; воно насправді знає, тоді як фізичне тіло лише констатує реальне явище. Показовими є назви розділів книги «Феноменологія сприйняття»: «Досвід та об'єктивна думка. Проблема тіла», «Досвід тіла і класична психологія», «Просторовість власного тіла і моторність», «Тіло як вираження та мовлення», «Теорія тіла і є теорією сприйняття»<sup>6</sup>.

---

<sup>5</sup> Термін «езотерична філософія» вже не відповідає запитам сьогодення – те, що має бути схованим, надалі залишається за межею загальнодоступних знань. Водночас наш час вирізняється доступом до великої кількості інформації, у тому числі й тієї, яка ще століття назад підпадала під рубрику «езотерична». Варто констатувати: на сьогодні термін «езотерична філософія» передбачає сферу знань, що сповна ще не отримують підтвердження в офіційній науці, чи не до кінця з'ясовані їхні особливості, хоча й не перечуються. Саме такі відомості в цій монографії розглядаються як езотеричні.

<sup>6</sup> Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / Пер. з франц. О. Йосипенко, С. Йосипенка. – К. : Український центр духовної культури, 2011. – С. 87–94, 113–120, 121–176, 207–234, 235–239.

У розділі «Просторовість власного тіла і моторність» філософ таким чином співвідносить тілесні рухи з інтенціональністю: «... *життя свідомості* – життя пізнавальне, життя бажане та перцептивне життя – *підтримується якоюсь "інтенціональною дугою"*, що розташовує навколо нас наше минуле, наше майбутнє, наше людське середовище, нашу психічну, моторну та ідеологічну ситуацію... Саме ця *інтенціональна дуга надає єдності смислам, смислам та розумінню, чуттєвості та моторності*» (виділено мною. – О. О.)<sup>7</sup>.

Водночас усе зводиться до ідеї «*висхідної інтенціональності*», яка передудіям і детермінує їхнє буття в певному просторі: «Ці уточнення дають нам змогу... неоднозначно зрозуміти моторність як висхідну інтенціональність... Рух не є думкою про рух, а тілесний простір не є мислимим або представленим простором (тобто неякісним простором у сенсі його смислового наповнення. – О. О.). Кожен вільний рух відбувається в якомусь середовищі, має якусь підставу, що визначена самим рухом...»<sup>8</sup>.

Можна сказати, що М. Мерло-Понті говорить про необхідність фіксації глибинних пластів буття, особливості змісту яких у межах конкретної предметності виявити неможливо. Необхідною стала зміна проекції спрямованості свідомості. Він відчув таку необхідність, проте не пішов цим шляхом, що й обмежило змістове поле його досить цікавої і перспективної концепції стосовно дослідження феноменології буття людини.

Водночас поняття «інтенціональна дуга», яка «надає єдності смислам», та ідея щодо «висхідної інтенціональності» заслуговують особливої уваги, позаяк у них фіксуються фундаментальні закономірності буття явищ, речей і самого світу, зміст чого можна визначити трьома характерними моментами:

1) *єдність буття різних смислів певного явища*; «інтенціональна дуга» об'єднує їх у єдине ціле, такого плану інтенціональну дугу можна співвідносити з траєкторією, зумовлену відповідним імпульсом та яка на змістовому й процесуальному рівнях визначає особливості розвитку явища;

2) *бінарні структурно-смислові відношення*, для узагальнення яких пропонується поняття «**Великий Бінар**»; це поняття виражає зміст будь-яких бінарних співвідношень – не проявленого і проявленого, феноменологічного і фізичного, загального й конкретного, внутрішнього й зовнішнього і т. п.;

3) *іраціональність інтенції*, причиною чого є джерело імпульсу: воно міститься у вищому плані, на що певним чином вказує теза «висхідна інтенціональність», і не може бути досягнутим на нижчому плані поза процесуальністю певного явища.

Тут треба розуміти: а) інтенціональність – у контексті бінарних відношень – обумовлює зміст, формує смисловий нахил буття явищ і водночас завжди є іраціональною та коріниться у площині перших позицій; б) ніяким чином не можна розділяти ці два аспекти в бутті явищ, оскільки вони існують у єдності та є умовою їхнього буття.

<sup>7</sup> Там само. – С. 163.

<sup>8</sup> Там само. – С. 165.

Такого плану бінарна структура загалом не заперечується жодною концепцією інтенціональності. Однак не завжди беруться до уваги неподільність бінарних відношень та факт ірраціональності першої позиції, що вносить дисбаланс у концепційні розмисли і є причиною різночитань суті інтенціональності.

Ще на більш глибокий рівень веде шлях експлікації езотеричних знань і відповідних практик до наукової площини, як і дослідження екстрасенсорних можливостей людини. Адже інтенціональність передбачає план, який часто визначається поняттями «безсвідоме», «надсвідоме», тобто рівень, співвіднесений з тонким планом (насамперед астральною, ментальною, духовною сферами) та глибинним виміром.

Свого часу Е. Гусерль зазначав, що у спогляданні (сприйнятті) предмета спостерігається й дещо «більше, ніж те, що дано у досвіді»<sup>9</sup>. Проте ідея щодо актуалізації феноменологічних можливостей людини, співвідношень та нерозривності непроявленого (тонкого) і проявленого планів (світів) у бутті явищ, речей і самої людини, а отже, можливість на глибинному рівні пояснити те «більше» за досвід, не була ним належним чином актуалізована<sup>10</sup>.

---

<sup>9</sup> «Як у повсякденному житті, так і в науці (якщо тільки вона, дотримуючись “реалістичної” епістемології, не помиляється у розумінні своєї власної діяльності) досвід є усвідомленням предметів самих по собі, безпосередньо ними розпоряджається і володіє. Але досвід не є вікном, через яке світ, що передує будь-якому досвіду, світить в кімнату моєї свідомості; він не є відображенням чогось чужого для свідомості в свідомості. Адже як я можу раціонально висловлюватися про щось, не спостерігаючи його, тобто спостерігаючи не тільки свідомість, але і щось чуже для свідомості, – як такий стан може стати предметом досвіду? ... Якщо досвід недосконалий, якщо існуючий в собі об’єкт уявляється однобічно, тільки в певній перспективі, в той час як досвід, як чуттєва форма свідомості, є таким об’єктом, який на моє запитання відповідає: тут щось дано так, як воно само усвідомлюється, але воно суть більше, ніж те, що дійсно дано в досвіді, воно інакше досліджується; тому воно є трансцендентним». – Гусерль Е. Формальна і трансцендентальна логіка. Досвід критики логічного розуму // Зарубіжна філософія ХХ століття. Читанка з історії філософії у 6 книгах. Книга 6. – К.: Довіра, 1993. – С. 51–52.

А також: Husserl E. *Formale und transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft*; Text nach Husserliana XVII / Edmund Husserl. – Hamburg, 1992. – P. 239–240.

Онтологічна інтрига зазначеного полягає у відповіді на запитання: як пояснити відчуття людини щодо спостереженого об’єкта, коли він, будучи, як справедливо констатує Е. Гусерль, більшим від того, що дано у досвіді людини, все ж таки відповідним чином фіксується та сприймається органами відчуття? Інтрига зберігає актуальність у будь-яких референціях людини з приводу певного об’єкта зовнішнього світу чи внутрішнього світу самої людини. У всіх такого плану випадках інтенціональність передбачає цю більшість! Водночас жодна з відомих філософських концепцій інтенціональності не розв’язує окресленої проблеми та не дає відповіді стосовно закономірностей буття інтенціональності у зовнішньому світі та свідомості людини.

Це питання детально розглядається в першому й другому та доповнюється в наступних розділах монографії.

<sup>10</sup> Е. Гусерль часто розмірковує над цією проблемою, однак далі від загострення уваги на феноменологічних особливостях буття явищ, речей та відображення й сприйняття

Звісно, такий підхід не був традиційним для офіційної європейської філософії на той час. Подібна практика – опора на тілесне позадосвідне відчуття і на позицію, що «тіло знає все», як і постулювання ідеї й поняття сучасної культури – *чуттєвознання*, – насамперед притаманна давнім містичним практикам. Корені зазначених тенденцій містяться у східній філософії, яка в кінці XIX і у XX ст. активно впливає на Європейську культуру. Варто вказати й на актуалізацію у наш час досліджень давніх культурних традицій, давньої (езотеричної) філософії, що також сприяє виявленню глибинних аспектів буття людини<sup>11</sup>.

До другої позиції можна віднести дослідження сучасної науки, в яких інтенціональність розглядається з точки зору агностики, навіть загадки, тобто явища, зміст якого неможливо остаточно визначити<sup>12</sup>. Маються на увазі не лише філософські обґрунтування суті інтенціональності, але й дослідження психіки людини, створення штучного інтелекту, що, з одного боку, розширює смислове поле феномену інтенціональності, з іншого – ускладнює і заплутує його розуміння, позаяк часто заперечуються фундаментальні принципи буття (заперечуються чи не беруться до уваги співвідношення непрямого і прямого світів, тонкого й фізичного планів, які лежать в основі буття явищ і речей).

Третю лінію складають різноманітні публікації, де інтенціональність здебільшого зводиться до звичайного розуміння спрямованості людської уваги на предмет, певної програми розвитку, вектора буття явища тощо. Тут можна говорити про «буденне» чи прямолінійне розуміння змісту інтенціональності – лише як спрямованість чогось на щось.

Очевидно, що визначені три позиції є умовними, кожна з них передбачає взаємозалежність та взаємодоповнюваність одна до одної. Можна запропонувати й більш детальну структуризацію розуміння, трактування і дослідження інтенціональності, що наразі не вбачається як необхідне.

---

їх людською свідомістю не пішов. Прикладом є хоча б такі роздуми німецького феноменолога:

«Навпаки, як ми знаємо, до суті світу речей належить те, що ні одне сприйняття, яким би досконалим воно було б, не дає у своїй області чогось абсолютного, а з цим сутнісно пов'язано інше – будь-який досвід, наскільки б далеко він не простягався, завжди відкритою залишає можливість того, що певне дане, незважаючи на постійне усвідомлення його живої тілесної самоприсутності, все ж таки не існує... Цим передбачається наступне: завжди може бути так, що подальше протікання досвіду змусить відмовитися від того, що було покладено *за основу досвіду*». – Гуссерль Е. *Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии*. – С. 140.

<sup>11</sup> Питання співвідношення тонкого і фізичного планів та буття явищ у контексті таких відношень езотерична філософія давно розв'язала. Можна погодитися з Е. Гуссерлем, що глибинна онтологія «змусить відмовитися від того, що було покладено (офіційною наукою. – О. О.) за основу (звичайного. – О. О.) досвіду». Однак це лише півкрок. Наступним має стати актуалізація в царині офіційної науки феноменологічних здібностей людини (вищих сіддхи / сіддги), як і езотеричної традиції.

<sup>12</sup> Наприклад: Ладов В. А. Загадка інтенціональності. Brentano и Гуссерль [Електронний ресурс]. Режим доступу вказано у списку літератури.

\*\*\*

Коли узагальнити окреслений зміст інтенціональності та визначити проблемні моменти, які при цьому виникають, перед нами постає така картина.

Які б не розглядати обґрунтування інтенціональності чи феноменів, котрі аналізуються в інтенціональній перспективі, у тому числі культура, культурно-художні явища, головним чином простежується опора на три позиції: інтенціональність (від латин. *intentio* – устремління, намір, нахил, увага) передбачає а) нахил спрямування чогось на щось, б) суб'єктно-об'єктні відношення, в) темпоральність.

Проте ці позиції певною мірою гальмують глибинний аналіз інтенціональних відношень, оскільки в подібних випадках здебільшого йдеться про бінарну структуру – відношень суб'єкта і об'єкта. Не актуалізованими чи неналежним чином аргументованими залишаються ті моменти, що сприяють глибинному аналізу й характеристиці інтенціональності. Це *фактори об'єктності та процесуальності*<sup>13</sup>.

За цих обставин (опора на бінарну структуру відношень) визначення змісту нахилу спрямування чогось на щось і суб'єктно-об'єктних відношень також знають неповноцінної характеристики. Адже коли явище не розглядається з точки зору об'єктності і процесуальності, важко вести предметну розмову, тим паче щось визначати в межах більшої заданості й перспективи, ніж у рамках формул: «бути свідомістю чого-небудь», «бути свідомістю загального», «бути свідомістю про що-небудь»<sup>14</sup>.

Коли ж актуалізувати фактори *об'єктності та процесуальності*, у нас, поперше, розширюється обрій і параметри аналізу, визначення й характеристики

---

<sup>13</sup> Тут і далі (в аналогічних випадках) поняття «об'єктність» насамперед позиціонується й розуміється не як те, що спостерігається чи протилежне суб'єкту і що формує бінарну структуру суб'єктно-об'єктних відношень, а як буттєвий акт, тобто явище з приналежними йому процесуальністю і структуральністю буття.

<sup>14</sup> «Неважко побачити, що не кожен реальний момент конкретної єдності інтенціонального переживання сам по собі володіє базовим характером інтенціональності, тобто властивістю “бути свідомістю чого-небудь”... Під інтенціональністю ми розуміли властивість переживання “бути свідомістю чого-небудь”... Інтенціональне переживання – так прийнято казати – володіє “нерозривністю з предметним”; але говорять і так – воно є “свідомістю чого-небудь”». – Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. – С. 112, 262, 403–404.

«... іманентна суть такої типологічної властивості акту полягає в тому, щоб бути свідомістю загального, і що всі модуси мислимого загального, яким займається чиста логіка в аспекті форми й закону, стають даністю тільки завдяки відповідним модусам такого інтенціонального типу». – Гуссерль Э. Логические исследования. Т. II. Ч. 1.: Исследования по феноменологии и теории познания. – С. 155.

«... Переживання свідомості також називають інтенціональними, але водночас слово “інтенціональність” означає не що інше, ніж загальну основну властивість свідомості – бути свідомістю про що-небудь, як *cogito* нести в собі свій *cogitatum*». – Гуссерль Э. Картезианские медитации / Пер. с нем. В. И. Молчанова. – М.: Академический Проект, 2010. – С. 49.

структурно-сміслових відношень інтенціональних актів, по-друге, ми маємо можливість вести розмову про складнішу структуру; відповідно, інтенціональність – як явище та структура – стає предметом дослідження смислового буття явищ у контексті об'єктної та процесуальної перспективи.

Едмунд Гусерль розумів обмеженість зазначеної вище бінарної структури (суб'єкт–об'єкт), у результаті чого до наукового обігу було запропоновано поняття «горизонт». Однак у Гусерля воно не стало предметом актуалізації факторів об'єктності та процесуальності (структурно-динамічний аспект).

Випереджаючи виклад матеріалу, пов'язаного з цими моментами (фактора ми об'єктності і процесуальності), зазначу таке.

1) Виходячи з базової ознаки інтенціональності – смислового нахилу спрямування чогось на щось, у тому числі смислового нахилу буття явищ, їхнього сприйняття і пізнання, можна констатувати першу вихідну й головну позицію – **інтенціональну обумовленість буття явищ**. Вочевидь, поза факторами об'єктності та процесуальності розглядати цю позицію небажано, оскільки такого плану обумовленість у різні моменти її розвитку і спостереження буде різною. Якщо ж додати запропонований Е. Гусерлем аспект горизонту, ми й отримаємо процесуальність, що своєю чергою не є можливим поза об'єктністю явища. Зрештою, «інтенціональність тіла», цілісність та «інтенціональна дуга» М. Мерло-Понті, про що йшлося вище, також не є можливими поза останньою умовою.

2) Лише з визначенням оптимальної структури, що лежить в основі буття інтенціональності як об'єктного явища, відповідним чином детермінує його процесуальність, можна сподіватися на предметний аналіз та ґрунтовну характеристику феномену інтенціональності. Звідси констатується друга вихідна й головна позиція – **структурна обумовленість інтенціонального буття явищ**. Адже будь-яке конкретне явище, у тому числі притаманна йому інтенціональність, позначені об'єктністю, процесуальністю, темпоральністю; і кожна фаза, кожен період становлення підпорядковуються дещо іншим умовам розвитку, що передбачає і фактично вибудовує структуральний план буття. На моє переконання, оптимальною структурою, на основі якої необхідно досліджувати інтенціональність та інтенціональне буття явищ, треба вважати *класичну і фундаментальну структуру тетрактиди*.

\*\*\*

Універсальний статус категорії «інтенціональність» передбачає використання цього поняття у дослідженні найрізноманітніших явищ. Пропонована монографія присвячена буттю інтенціональності у просторі культури, де остання – не менш складний для визначення феномен, ніж перша. Водночас, виходячи з того, що інтенціональність обумовлює будь-які явища, цю позицію логічно визнати актуальною і стосовно розвитку культури та мистецтва.

Відповідно, культура й мистецтво мають розглядатися як об'єкти з властивими їм процесуальним і структуральним буттям. Якщо в контексті цієї позиції поглянути на трактування культури в сучасній науці, то, незважаючи на досить

велику кількість її визначень, можна констатувати факт, що її феномен недостатньо обґрунтований саме у плані об'єктної і процесуальної характеристик.

Коли додати смислові позиції структурних параметрів тетрактиди, які беруться за основу дослідження інтенціональності, ми отримуємо перспективу, у напрямку якої інтенціональність, культура і мистецтво в сучасній науці ще не розглядалися; хоча разом з тим можна говорити про публікації, в яких їхня природа аналізується з урахуванням давніх філософсько-теологічних учень<sup>15</sup>.

Певним чином інтенціональність у контексті буття культури постулює *теорія інтенціональних світів* культурного антрополога і культурного психолога Річарда Шведера<sup>16</sup>. Він вказує на інтенціональну заданість культури, її смисловий нахил, на відповідну детермінацію культурою буття людини, неможливість її виходу за межі інтенціональності (культури), проте теорія інтенціональних світів лише констатує подібне спрямування і не визначає закономірностей детермінацій. Знову ж таки, причиною цього є ситуація, коли фактори об'єктності, процесуальності, закономірності таких процесів не беруться до уваги.

Ще менше приділяють уваги цим моментам інші концепції культурної психології і психологічної антропології, в яких зазвичай вказується на взаємозв'язок культури й людини, водночас інтенціональна обумовленість, об'єктність, процесуальність і структуральність цих феноменів рідко коли розглядаються належним чином.

Варто зазначити й те, що в мистецтвознавчій і культурологічній площинах використання поняття інтенціональності значно поступається філософським і психологічним розробкам. Загалом таких праць небагато, хоча останнім часом помітні тенденції до зацікавлення інтенціональними аспектами у бутті культурно-художніх явищ. Проте як праці учених минулого, так здебільшого і сучасні автори не виходять за межі усталеної філософської практики, тобто дотримуються позиції, коли до уваги беруться самі інтенції досліджуваних явищ, але процесуальна перспектива, структурна визначеність опускаються (це питання є предметом дискурсу підрозділу 4.4.1).

Така ситуація пояснює обмежену кількість посилань на визначення інтенціональності в контексті мистецтвознавчої і культурологічної наук. Не видається доцільним зупинятися на подібних публікаціях, оскільки, по-перше, історичний ракурс становлення інтенціональності представлений у монографії аналізом провідних концепцій з цього питання, по-друге, завдання цієї роботи полягає в дослідженні інтенціональності, інтенціонального буття культури і музичного мистецтва на основі факторів об'єктності, процесуальності, структуральності, актуалізуючи при цьому універсальну структуру тетрактиди.

---

<sup>15</sup> Наприклад: Торчинов Е. А. Введение в буддизм. – СПб. : Амфора. ТИД Амфора, 2013. – 430 с.; Торчинов Е. А. Даосизм: Опыт историко-религиоведческого описания. – СПб. : Андреев и сыновья, 1993. – 312 с.; Хайдеггер и восточная философия: поиск взаимодополнительности культур / Отв. ред. М. Я. Корнеев, Е. А. Торчинов. – Изд. 2-е. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – 324 с.

<sup>16</sup> Shweder R. Thinking Through Cultures: Expeditions in Cultural Psychology. – Cambridge ; London : Harvard University Press, 1996. – 404 p.

\*\*\*

Підсумовуючи сказане, конкретизую позиції, що беруться за основу дослідження інтенціональності.

1. Інтенціональність трактується як базова складова існування будь-якого явища, у тому числі культури і мистецтва. На смислового й змістового рівнях інтенціональність визначає їх, детермінує і обумовлює процесуальне буття, змінюючись відповідно до змін процесу (фаз, періодів) становлення.

2. Аналіз інтенціональності, інтенціонального буття культури й мистецтва здійснюється на основі фундаментальної структури тетрактиди, філософських і космогонічних учень, що спираються на її структурно-сміслові відношення.

3. Чимала увага приділяється: а) аналізу свідомості людини – у контексті її психологічних характеристик, рефлексій із приводу різних подій, феноменологічних можливостей людини і фіксації нею буття явищ на тонкому плані, у тому числі й у контексті становлення і структурування творчого процесу; б) процесуальному буттю явищ та культури (історичний і метаісторичний аспекти).

4. Таким чином, стає можливим: 1) обґрунтувати концепцію інтенціоналізму культури та мистецтва; 2) визначити закономірності інтенціонального буття культури і мистецтва; 3) визначити й охарактеризувати смисли, котрі культура моделює в кожному з чотирьох періодів становлення, що відповідним чином позначається на розвитку культурно-художніх явищ (здебільшого це стосується заключного періоду розвитку культури); 4) визначити характерні особливості буття культурних і мистецьких явищ сучасності, становлення яких, як самої культури в заключний період розвитку, співвідносяться зі структурно-смісловими параметрами тетрактиди в її завершеному виді; 5) визначити та охарактеризувати інтенціональну рефлексію культури, що обумовлює культурно-художнє буття в заключний – інтенціональний період; 6) визначити й охарактеризувати інтенціональний стиль, який приналежний заключному періоду культури, зумовлений інтенціональною рефлексією (культури) і визначає зміст буття культурно-художніх явищ кінця ХІХ – початку ХХІ ст.; 7) здійснити прогностику можливого майбутнього розвитку культури і (музичного) мистецтва.

## Розділ I

# ІНТЕНЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА КАТЕГОРІЯ

... абсолютно очевидно, що знання,  
чуттєве сприйняття, судження і роздуми  
завжди спрямовані на інше, а на себе лише побіжно.  
Аристотель<sup>17</sup>

... під намір всезагальної причини потрапляють багато дій,  
і таким чином під намір першої причини потрапляє все.  
Дунс Скот<sup>18</sup>

У сучасній науці інтенціональність здебільшого розглядається в контексті вихідних засад філософії Франца Brentano, феноменології Едмунда Гусерля, певних корекцій її смислового поля наступними філософськими школами. Етапи становлення інтенціональності від давніх часів до кінця XIX ст., тобто до початку наукової діяльності вказаних авторів, часто недостатньо висвітлюються, а подекуди й опускаються. Якщо звернутися до давніх джерел, відповідних філософських теорій, перед нами постає досить цікава смислова конфігурація цього поняття, хоча в багатьох випадках і не йдеться про саму інтенціональність, а лише про наближені (споріднені) до неї явища.

Для прикладу подам п'ять визначень інтенціональності з довідникової літератури останніх десятиліть.

1) «Інтенціональність (від латин. *intentio* – устремління) – у феноменології – первинна смислоутворююча спрямованість свідомості до світу, смислоформуєче відношення свідомості до предмета, предметна інтерпретація відчуття. Термін “інтенціональність”, який широко використовувався у схоластиці, в сучасну філософію увів Ф. Brentano, для якого інтенціональність – іманентна предметність та критичне розрізнення психічних актів і фізичних феноменів. Ключовим цей термін стає в Гусерля, для якого інтенціональність – акт надання смислу (значення) предмету за постійної можливості розрізнення предмета і смислу... Інтенціональність – структура переживання, фундаментальна властивість переживання бути “свідомістю про”»<sup>19</sup>.

2) «Інтенціональність (латин. *intentio* – устремління, увага) – основне поняття феноменології Гусерля. Цей термін, який був уведений у середньовічній філо-

---

<sup>17</sup> Аристотель. *Метафізика* // Аристотель. Сочинения : в 4 томах. Т. 1 / Ред. В. Ф. Асмус. – М. : Мысль, 1976. – С. 316.

<sup>18</sup> Блаженный Иоанн Дунс Скот. *Избранное* / Перев. с лат., сост. и общ. редакция Г. Г. Майорова. – М. : Издательство Францисканцев, 2001. – С. 257.

<sup>19</sup> Молчанов В. И. *Интенциональность* // Современная западная философия: Словарь / Сост.: В. С. Малахов, В. П. Филатов. – М. : Политиздат, 1991. – С. 113.

софії, використовувався Brentano і Штумпфом для опису психічних переживань. Гусерль, запозичивши поняття "інтенціональність" у Brentano, визнав його фундаментальною властивістю феноменологічної свідомості... Іntenціональність формує смислову структуру свідомості, нередукованої до психічних і фізичних зв'язків. Іntenціональність існує у вигляді єдиної структури акту покладання (ноезис) і предметного смислу (ноеми), причому останній не залежить від існування предмета чи його даності»<sup>20</sup>.

3) «Іntenція (Intention; від латин.) – намір, тенденція. Іntenціоналізм – учення про те, що кожна дія може розцінюватися лише з точки зору самого діючого. Поняття іntenціональності, яке зіграло важливу роль уже в середньовічній філософії, Brentano і феноменологічна школа стали розглядати як суттєву ознаку всього психічного: "Із переживань добуваються такі, суттєвою рисою яких виступає те, що вони є переживанням об'єкта. Ці переживання називаються "інтенціональними переживаннями", і через те, що вони є усвідомленням (люб'ю, цінностями) чогось, вони постають "інтенціонально співвіднесеними" з цим чогось..."»<sup>21</sup>.

4) «Іntenціональність – одне з центральних понять аналітичної філософії та феноменології, яке встановлює особливе відношення між свідомістю, мовою і світом. У найзагальнішому плані воно означає здатність свідомості бути "спрямованою на", репрезентувати предмети і стан справ. Термін походить від латинського слова "intensio", яке схоласти XIII–XIV ст. використовували для означення "того, що постає перед свідомістю в думці"»<sup>22</sup>.

5) «Іntenціональність (від латин. intentio – буквально устремління) – поняття низки філософських учень, фіксуючих особливості людської свідомості, що полягає в її спрямованості на певний предмет, в ідеальному "баченні" (покладанні) предмета в думці, який таким чином постає "ідеальним" предметом. У Сенеки intention – спосіб руху душі (motus animi), у Т. Аквінського – одне зі знарядь пізнання інтелекту, актуалізація його потенцій за допомогою засвоєння об'єкта свідомістю. Нове життя поняттю іntenціональності надали Ф. Brentano та Е. Гусерль»<sup>23</sup>.

---

<sup>20</sup> Филиппович А. В. Иntenциональность // История философии. Энциклопедия / Сост. и глав. редактор А. А. Грицанов. – Мн. : Интерпрессервис ; Книжный дом, 2002. – С. 396.

<sup>21</sup> Иntenция // Философский словарь: Основан Г. Шмидтом ; [пер. с нем.; общ. редакция В. А. Малинина]. – 22-е, новое, переработанное издание. – М. : Республика, 2003. – С. 181.

<sup>22</sup> Вострикова Е. Иntenциональность // Современная западная философия. Энциклопедический словарь / Под ред. О. Хеффе, В. С. Малахова, В. П. Филатова, при участии Т. А. Дмитриева ; Институт философии. – М. : Культурная революция, 2009. – С. 144.

<sup>23</sup> Мотрошилова И. В. Иntenциональность // Новая философская энциклопедия: В 4-х томах. Т. II / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд; Научно-ред. совет: предис. В. С. Степин, заместители предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М. : Мысль, 2010. – С. 133.